

**MAXSUS IQTISODIY ZONALARDA INVESTITSIYAVIY
JOZIBADORLIKNI OSHIRISH VA HUDUDIY IQTISODIY
RIVOJLANISHNI JADALLASHTIRISH YO'LLARI**

Arslonov Ulug'bek O'mir o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. *Mazkur tezisda O'zbekiston hududlarida maxsus iqtisodiy zonalarining investitsiyaviy jozibadorligini oshirish, hududiy iqtisodiy rivojlanishni jadallashtirish va ishlab chiqarish samaradorligini yaxshilash masalalari yoritilgan. Maxsus iqtisodiy zonalar faoliyatining hududlar iqtisodiyotiga ta'siri, xorijiy va mahalliy investitsiyalarni jalb qilish imkoniyatlari, yangi ish o'rinlarini yaratish hamda eksport salohiyatini kengaytirish bilan bog'liq jihatlar tahlil qilingan. Shuningdek, maxsus iqtisodiy zonalar faoliyatidagi muammolar aniqlanib, ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *maxsus iqtisodiy zonalar, investitsiyaviy jozibadorlik, hududiy rivojlanish, iqtisodiy samaradorlik, xorijiy investitsiyalar, bandlik, eksport, sanoat, infratuzilma, innovatsiya.*

Bugungi globallashuv sharoitida mamlakatlar iqtisodiy taraqqiyotini ta'minlash, ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish va xalqaro bozorlarda raqobatbardoshlikni oshirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ushbu maqsadlarga erishishda investitsiyalarni jalb qilish, yangi ishlab chiqarish quvvatlarini tashkil etish va hududlarning iqtisodiy imkoniyatlaridan samarali foydalanish alohida ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtayi nazardan, maxsus iqtisodiy zonalar iqtisodiy siyosatning muhim vositalaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Maxsus iqtisodiy zonalar — muayyan hududda tadbirkorlik va investitsiya faoliyatini rivojlantirish uchun alohida iqtisodiy, tashkiliy va huquqiy sharoitlar yaratilgan hududlardir. Bunday zonalarda ishlab chiqarish faoliyatini kengaytirish,

zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, yangi ish o‘rinlarini yaratish va eksportga yo‘naltirilgan mahsulotlar ishlab chiqarishni rag‘batlantirish uchun qulay imkoniyatlar shakllantiriladi. O‘zbekiston iqtisodiyotini modernizatsiya qilish jarayonida maxsus iqtisodiy zonalarining ahamiyati ortib bormoqda. Chunki mamlakatning turli hududlari tabiiy resurslar, mehnat salohiyati, transport imkoniyatlari, sanoat an‘analari va iste‘mol bozorlari jihatidan bir-biridan farq qiladi. Ushbu farqlarni hisobga olgan holda tashkil etilgan maxsus iqtisodiy zonalar hududlarning mavjud imkoniyatlarini iqtisodiy natijalarga aylantirishga xizmat qilishi mumkin. Biroq maxsus iqtisodiy zonaning tashkil etilishi o‘z-o‘zidan yuqori iqtisodiy samaradorlikni kafolatlamaydi. Uning muvaffaqiyati jalb qilingan investitsiyalar hajmi bilangina emas, balki yaratilgan ish o‘rinlari, ishlab chiqarilgan mahsulotlarning qo‘shilgan qiymati, eksport natijalari, mahalliy korxonalar bilan aloqalar va hudud iqtisodiyotiga ko‘rsatgan uzoq muddatli ta’siri bilan ham belgilanadi. Shu sababli maxsus iqtisodiy zonalarining investitsiyaviy jozibadorligini oshirish bilan bir qatorda, ularning hududiy iqtisodiy rivojlanishga qo‘shayotgan hissasini chuqur o‘rganish va baholash zarur. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi maxsus iqtisodiy zonalar faoliyatining hududiy rivojlanish bilan bog‘liqligini ochib berish hamda ularning samaradorligini oshirishga qaratilgan amaliy takliflarni ishlab chiqishdan iborat.

O‘zbekiston hududlarida faoliyat yuritayotgan MIZlar rivojlanishining muhim natijalaridan biri – bu ularda keyingi yillarda eksportga mahsulot chiqarish darajasi oshganligidir. Maxsus zonalarda 2024 yilda 1,8 mln. AQSh dollariga teng mahsulot xorijiy davlatlarga eksport qilingan. Bu ko‘rsatkich so‘mda hisoblanganda 2023 yilda yilga nisbatan qariyb 10,2 % ga, 2021 yil shu davriga solishtirganda esa 1,6 martaga ko‘pdir. Mamlakat hududlarida faoliyat yuritayotgan maxsus iqtisodiy zonalar korxonalarida 10 ta guruhga kiruvchi mahsulot turlari ishlab chiqarilmoqda

Maxsus iqtisodiy zonalarining yana bir muhim jihati shundaki, ular mahalliy korxonalarning xalqaro bozorlarga chiqish imkoniyatlarini kengaytirishi mumkin. Xorijiy investorlar bilan hamkorlik qilish, zamonaviy texnologiyalarni o‘zlashtirish va ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirish mahalliy

mahsulotlarning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, maxsus iqtisodiy zonalarining hududiy rivojlanishga ta'siri faqat tashkil etilgan korxonalar soni yoki jalb qilingan investitsiyalar hajmi bilan belgilanmasligi kerak. Muhimi, ushbu investitsiyalar qanday iqtisodiy natija berayotgani, yaratilgan ish o'rinlarining barqarorligi, ishlab chiqarilgan mahsulotlarning bozordagi talabi va hudud iqtisodiyotiga qo'shilayotgan real hissadir. Demak, maxsus iqtisodiy zonalarini hududiy rivojlanishning samarali vositasiga aylantirish uchun ularning faoliyatini mahalliy iqtisodiy imkoniyatlar bilan uyg'unlashtirish, mavjud resurslardan oqilona foydalanish va uzoq muddatli rivojlanish maqsadlarini belgilash zarur.

Maxsus iqtisodiy zonalarda faoliyat yurituvchi korxonalar mahalliy xomashyo yetkazib beruvchilar, kichik biznes subyektlari va xizmat ko'rsatish tashkilotlari bilan hamkorlik qilsa, iqtisodiy samaradorlik yanada oshadi. Bunday hamkorlik mahsulot tannarxini kamaytirish, mahalliy tadbirkorlikni rivojlantirish va hududda qo'shimcha qiymat yaratishga yordam beradi. Maxsus iqtisodiy zonalarini boshqarish jarayonida investorlarning murojaatlarini tezkor ko'rib chiqish, muammolarni o'z vaqtida hal qilish va loyihalarning bajarilishini muntazam nazorat qilish muhim hisoblanadi. Boshqaruvdagi ortiqcha byurokratik to'siqlar investorlar faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Maxsus iqtisodiy zonani yaratishning bir qancha dolzarb maqsadlari hamda xususiyatlari ko'zda tutilgan bo'lib, ular quyidagilardir:

№ T/r	Maqsad turi	Xususiyatlari
1.	Iqtisodiy maqsadlar	Maxsus imtiyozli iqtisodiy mexanizmlar, barqaror Qonunchilik bazasi va turli tashkiliy tartib-taomillarni soddalashtirish orqali xorijiy va milliy kapitalni jalb etish
		Tayyor mahsulotlar eksportini kengaytirish, oqilona import qilish va import o'rnini bosuvchi ishlab chiqarish mexanizmini yaratish uchun xalqaro geografik mehnat taqsimoti va kapitalning xalqaro aylanmasidan foydalanish
		MIZning barcha tashkilotlari va korxonalariga tashqi iqtisodiy faoliyatning turli shakllari bilan shug'ullanishni ta'minlash orqali tashqi savdo monopoliyasini tugatish
		Mamlakat va mintaqalar byudjetiga valyuta tushumlarining

		o'sishi va boshqalar
2.	Ijtimoiy maqsadlar	Zonalarda cheklangan milliy resurslarni to'plash orqali o'sish sur'atlari ortda qolgan hududlarning rivojlanishini tezlashtirish
		Aholi bandligini oshirish, yangi ish o'rinlari yaratish, ishsizlikka qarshi kurashish
		Tashkilotchilik, boshqaruv, moliya sohasidagi jahon tajribasini o'rganish va amaliyotga joriy etish orqali yuqori malakali ishchi kuchi qatlamini yaratish; boshqaruv uslubida jahon talablariga yo'naltirilgan boshqaruv madaniyatini tarbiyalash
		Aholining yuqori sifatli iste'mol tovarlaridan qoniqishi, ichki bozorning to'yinganligi ta'minlash
3.	Ilmiy-texnik maqsadlar	Ilg'or xorijiy va mahalliy texnologiyalarni jalb qilish
		Innovatsion va amalga oshirish jarayonlarini tezlashtirish
		Xorijlik olimlar va mutaxassislarni jalb qilish
		Konvertsion komplekslarning quvvati va infratuzilmasidan foydalanish samaradorligini oshirish

Xulosa qilib aytganda, maxsus iqtisodiy zonalar samaradorligini oshirish uchun investitsiyalar, infratuzilma, mehnat resurslari, mahalliy ishlab chiqarish bilan hamkorlik va boshqaruv tizimini o'zaro bog'liq holda rivojlantirish lozim.

Shuningdek, samaradorlikni baholashda statistik va ekonometrik usullardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Statistik tahlil asosiy ko'rsatkichlarning o'zgarishini aniqlasa, ekonometrik modellar turli omillar o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganish imkonini beradi. Jumladan, investitsiyalar hajmi bilan ishlab chiqarish natijalari, bandlik bilan iqtisodiy o'sish yoki infratuzilma bilan eksport ko'rsatkichlari o'rtasidagi munosabatlarni tahlil qilish mumkin. Bunday yondashuv maxsus iqtisodiy zonalarining faoliyatini faqat erishilgan natijalar asosida emas, balki ushbu natijalarga ta'sir etuvchi omillar nuqtayi nazaridan ham baholash imkonini yaratadi. Demak, baholash usullarini takomillashtirish kompleks ko'rsatkichlardan foydalanish, hududiy farqlarni hisobga olish va zamonaviy iqtisodiy tahlil usullarini qo'llash bilan chambarchas bog'liq. Bunda faqat yangi loyihalarni jalb qilishga emas, balki ularning amalda ishga tushirilishi, ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanish darajasi va iqtisodiy

natijalariga ham e'tibor berilishi kerak. Investitsiya loyihalarining bajarilishini muntazam monitoring qilish mavjud muammolarni erta aniqlash va tegishli qarorlarni o'z vaqtida qabul qilish imkonini beradi. Ishlab chiqarish hajmining ortishi tabiiy resurslardan foydalanish va atrof-muhitga ta'sirni kuchaytirishi mumkin. Shu sababli ekologik xavfsizlik talablariga rioya qilish, chiqindilarni kamaytirish va resurslardan oqilona foydalanish uzoq muddatli iqtisodiy samaradorlikning muhim sharti hisoblanadi. Umuman olganda, maxsus iqtisodiy zonalar faoliyatini rivojlantirishda hududiy ixtisoslashuv, mahalliy tadbirkorlik, eksport, innovatsiyalar va samarali boshqaruvni o'zaro uyg'unlashtirish zarur. Bunday kompleks yondashuv iqtisodiy zonalarining mamlakat iqtisodiy taraqqiyotiga qo'shadigan hissasini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Maxsus iqtisodiy zonalar hududida investorlarga davlat xizmatlari ko'rsatish to'g'risidagi ma'muriy reglamentni tasdiqlash to'g'risida"gi 07.09.2023 y. 452-sonli qarori.
2. Widiyanto, Y. W., and Yudhisthira, M. H. (2021). "Special Economic Zones and Regional Economic Growth: Empirical Evidence of Sei Mangkei SEZ [in Indonesian]". *Indonesian Journal of State Budget and Finance*, 3(2). doi: <https://doi.org/10.33827/akurasi2021.vol3.iss2.art130>.
3. Абдурашидова М.С. Расширение форм привлечения инвестиций международных финансовых институтов в Республику Узбекистана// Экономика и финансы. - 2019, №4 (124). – 63-70 с.
4. Arslonov U.U. O'zbekiston hududlarida maxsus iqtisodiy zonalar rivojlanishiga investitsiyalar jalb etishni faollashtirish omillari / Agrobiznes, fan va texnologiyalar jurnali.– 2025. - №3. – 594 – 602 b.